

Barbara Walkiewicz
Poznań

INTERDYSKURSYWNOŚĆ W PRZEKŁADZIE TEKSTÓW SPECJALISTYCZNYCH

Zarys treści: Autorka artykułu podejmuje problematykę przekładu tekstów specjalistycznych przez pryzmat założeń francuskiej teorii analizy dyskursu. Ukazuje kluczową rolę kompetencji dyskursywnej, umożliwiającej tłumaczowi przekład tekstów bezekwiwalentowych z zachowaniem ekwiwalencji na poziomie właściwych kulturze docelowej norm dyskursywnych, w oparciu o interdyskursywne zjawisko podobieństwa rodzinnego.

Każdy tekst należy do jakiegoś gatunku, podobnie jak każdy gatunek reprezentuje determinujący jego formę typ dyskursu. Każdy typ dyskursu współtworzy uniwersum dyskursu, sterujące procesami komunikacji danej wspólnoty językowej. Tłumaczenie tekstu wiąże się zatem z konfrontacją dwóch odmiennych polisystemów norm dyskursywnych, opartych na sieci podobieństwa rodzinnego, bez uwzględnienia których przekład staje się patchworkiem wyrażen użytych bez świadomości ich faktycznego wymiaru podmiotowo-sytuacyjnego.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie roli zjawiska interdyskursywności w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych oraz niezbędnej dla poprawnego przekładu kompetencji dyskursywnej tłumacza.

Dyskurs

Każde tłumaczenie implikuje zrozumienie i interpretację tekstu w kontekście jego produkcji.

Natura operacji przekładu wiąże się więc z koniecznością rozpatrywania tłumaczonego tekstu z punktu widzenia mechanizmów dyskursywnych, które przedstawię pokrótce w oparciu o założenia francuskiej szkoły analizy dyskursu.

Według Charaudeau „dyskurs jest nierozzerwalną jednością dwóch, wzajemnie się warunkujących aspektów: językowego i społecznego, co wynika z jego charakteru instytucjonalnego” (Grzmil-Tylutki 2007: 26). Oznacza to, że każdy tekst jest językową realizacją określonej intencji (*le faire* – działanie), wyrażonej zgodnie ze społecznie utrwalonym, zinstytucjonalizowanym scenariuszem, przy użyciu przewidzianych w nim strategii (*le dire*), kształtujących horyzont oczekiwań odbiorcy, który, na podstawie znajomości właściwych konwencji dyskursywnych, odczytuje wyrażone w tekście zamierzenie komunikacyjne nadawcy. Dyskurs jest więc zdarzeniem komunikacyjnym, rozgrywającym się w społecznie usankcjonowanej sytuacji, pomiędzy partnerami dyskursu występującymi w ściśle określonych rolach – miejscach dyskursywnych (*places*) i realizujących utrwalone społecznie scenariusze komunikacyjne. Tak zdefiniowany dyskurs jest wypowiedzią „rozpatrywaną z punktu widzenia mechanizmów umożliwiających jej powstanie” (ibidem: 22) w zinstytucjonalizowanym kontekście społeczno-językowym, co ilustruje równanie:

„dyskurs = wypowiedź + sytuacja komunikacyjna”

gdzie tekst jest „namacalnym produktem” dyskursu, noszącym „w sobie jego ślady” (ibidem, por. również Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska¹ 2009: 33) na poziomie struktur globalnych (superstruktury i makrostruktury) oraz lokalnych (mikrostruktury). Dyskurs jest społecznie skodyfikowanym wzorcem zachowania komunikacyjnego, implikującym produkcję określonego komunikatu, który jest językowym zapisem zaprogramowanego w kontrakcie kontekstu podmiotowo-sytuacyjnego oraz strategii komunikacyjnych służących do realizacji wpisanego w rolę nadawcy zamierzenia komunikacyjnego, jak również każdą realizacją tego wzorca. Normatywny charakter omawianego zjawiska trafnie ujęła Labocha (2008: 60), definiując dyskurs jako oparte na wzorcach społecznych i kulturowych strategię regulującą proces komunikacji, których produktem jest „tekst lub wypowiedź o określonych cechach gatunkowych. W tym znaczeniu dyskurs jest zarówno paradygmatem gatunkotwórczym, jak i konkretną realizacją odpowiadającego mu wzorca

---

¹ „Tekst dziedziczy wszystkie aspekty dyskursu (relacje do nadawcy, odbiorcy, sytuacji)” (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 33).

gatunkowego. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem cytowanej badaczki, że „dyskurs jest normą a równocześnie strategią” (ibidem: 61), gdyż jako norma komunikacyjna dyskurs determinuje asortyment strategii dopuszczalnych w określonym kontekście sytuacyjnym, które ma do wyboru indywidualny użytkownik języka. Możemy zatem stwierdzić, że gatunek jest zinstytucjonalizowanym wykładnikiem skodyfikowanych zachowań werbalnych, a każdy reprezentujący go tekst jest zapisem określonej liczby strategii komunikacyjnych, odpowiadających danej konfiguracji działań cząstkowych składających się na realizację zamierzenia komunikacyjnego zgodnie z dyskursywnym wzorcem zachowania komunikacyjnego.

Dyskurs (zinstytucjonalizowana wypowiedź w kontekście jej realizacji) istnieje w opozycji do dyskursów realizujących inne wzorce gatunkowe, które układają się w powiązany funkcjonalnie i strukturalnie system gatunków obsługujących dziedzinowo zdefiniowane obszary komunikacyjne (por. Adamzik² 2009: 239), tworząc w ten sposób przenikające się spektralnie typy dyskursów, rozumiane jako „zsemiotyzowana przestrzeń wyznaczona przez zinstytucjonalizowane relacje podmiotowo-sytuacyjne, która wyznacza możliwy zakres tematyczny (dziedzina!) oraz funkcje pragmatyczne” (Grzmil-Tyłułki 2007: 40, por. Charaudeau, Maingueneau 2002: 292, Maingueneau 2009: 129).

Każde społeczeństwo funkcjonuje na zasadzie wspólnoty dyskursywnej w ramach obszarów komunikacji wyznaczonych przez różne dziedziny aktywności społecznej. Z uwagi na to, że konfiguracja gatunków obsługujących dany typ dyskursu tworzy system kategorii normatywnych charakterystyczny tylko dla związanego z nim obszaru komunikacyjnego, możemy uznać, że w perspektywie horyzontalnej współistnienia różnych typów dyskursu mamy do czynienia z polisystemem rozumianym jako „system wielokrotnie złożony, układ rozmaitych systemów przecinających się i częściowo nakładających na siebie, wykorzystujących jednocześnie różne opcje, a przy tym funkcjonujących jako jedna całość o określonej strukturze, której elementy są od siebie współzależne” (Even-Zohar 2007: 349).

Każda kultura zatem opiera się na dynamicznym polisystemie skrytalizowanych w postaci gatunków norm komunikacyjnych, zorganizowanych w ramach wielopoziomowo powiązanych ze sobą typów dyskursów, współtworzących „uniwersum dyskursu, czyli przestrzeń działania i rozumienia norm i strategii dyskursywnych” (Labocha 2008: 61).

---

² To, co Maingueneau i Charaudeau określają mianem „typu dyskursu”, Adamzik nazywa „systemem dyskursu” (Adamzik 2009).

Interdyskursywność

Pojęcie interdyskursywności wydaje się nie mniej złożone niż samo pojęcie dyskursu, z którego się wywodzi. Sami teoretycy z kręgu francuskiej szkoły analizy dyskursu przyjmują wiele znaczeń tytułowego terminu, co bynajmniej nie świadczy o nieścisłości badawczej, lecz o wielowymiarowości podstawowego pojęcia, którym jest dyskurs. Przy założeniu wyżej przedstawionej koncepcji za interdyskursywność uważają zarówno przestrzeń zależności pomiędzy typami dyskursów i obsługującymi je gatunkami³, jak również sieć relacji wiążących daną wypowiedź z wypowiedziami materializującymi inne wzorce gatunkowe, należące do tego samego typu dyskursu bądź do różnych typów dyskursu (interdyskursywność „horyzontalna”), oraz z wcześniejszymi realizacjami tego samego gatunku (interdyskursywność „wertikalna”), przy czym jednostki interdyskursywne mogą być różnej wielkości oraz natury⁴ (Charaudeau, Maingueneau 2002: 189, Maingueneau 2009: 77–78). Z jednej strony chodzi o systemowy charakter dyskursu, który ze wszystkich typów dyskursu charakterystycznych dla danej kultury czyni swoisty polisystem, gdzie każdy dyskurs realizujący określony gatunek definiuje się w opozycji do pozostałych, z drugiej natomiast o konsekwencje polisystemowej natury dyskursu dla realizujących dany wzorzec gatunkowy wypowiedzi – w tym zakresie interdyskursywność wertykalna pokrywa się z intertekstualnością konstytutywną Maingueneau, rozumianą jako stanowiąca o tożsamości gatunkowej powtarzalność „całych schematów czy też konwencji tekstowych” (Duszak 1998: 223). Nietrudno zauważyć, że paradygmatyczny (generyczny) wymiar intertekstualności konstytutywnej nie może być rozpatrywany bez uwzględnienia determinujących kształt gatunku parametrów dyskursywnych, których jest zinstytucjonalizowanym zapisem.

Rozumienie tytułowego pojęcia w świetle francuskiej teorii analizy dyskursu w różnym stopniu pokrywa się z poglądami polskich językoznaw-

---

³ „[...] dyskurs funkcjonuje w interdyskursie. Tylko w nim nabiera sensu” (Grzmił-Tylutki 2007: 25, por. Maingueneau 2009: 47). Pojęcie interdyskursywności bywa stosowane wymiennie, choć interdyskurs odnosi się bardziej do samego zjawiska współzależności dyskursywnej, interdyskursywność natomiast oznacza wiążącą się z tym zjawiskiem niezbywalną (konstytutywną) cechę każdego dyskursu (por. Charaudeau, Maingueneau 2002: 324–326).

⁴ Tytułowe zjawisko często jest utożsamiane z intertekstualnością, uznawaną za cechę konstytutywną wypowiedzi (por. de Beaugrande 1990, Duszak 1998). W moim przekonaniu intertekstualność zachodzi na poziomie tekstów, w przeciwieństwie do interdyskursywności, która przejawia się na poziomie relacji kontekst wypowiedzi–wypowiedź. Intertekstualność jest werbalną materializacją interdyskursywności, bez której ta nie byłaby możliwa. Jest dwuwymiarowym zapisem pragmatycznego trójwymiaru wypowiedzi.

ców, z których jedni rozumieją je jako dyskursywny wymiar intertekstualności (Grzmil-Tylutki 2007: 25–26, Pałuszyńska 2009: 90), inni natomiast postrzegają interdyskursywność jako „zjawisko wyzyskiwania strategii *nomen omen* dyskursywnych (celów, rytuałów społecznych, instancji podmiotowych, struktur znakowych, relacji sytuacyjnych, typów kontaktów) pochodzących z innych dyskursów niż analizowany tekst ze swoim sztafażem genologicznym” (Loewe 2009: 227). Takie ujęcie interdyskursywności, odpowiadające po części transgresyjności gatunkowej (por. Ostaszewska 2009: 25), zakłada dynamiczny charakter zjawiska jako występującego tylko w przypadkach przejmowania przez istniejące wzorce gatunkowe konwencji charakterystycznych dla innych gatunków (por. Grochowski 2000: 17), nie uwzględniając wszystkich jego aspektów. Zgodnie bowiem z przyjętą tutaj definicją dyskursu interdyskursywność to także powtarzalność określonych strategii komunikacyjnych⁵ we wzorcach różnych gatunków obsługujących ten sam typ lub różne typy dyskursu, która tworzy sieć międzygatunkowego podobieństwa rodzinnego⁶. W tej perspektywie dotyczy ona także, a może przede wszystkim, gatunków wysoko skonwencjonalizowanych, wykazujących dużą stabilność wzorca kanonicznego. Owo „przede wszystkim” wynika z faktu, że im bardziej spetryfikowana forma wzorca gatunkowego, tym bardziej czytelne są określone konfiguracje współtworzących go gatunków prostych oraz konwencji tekstowych, werbalizujących działania cząstkowe składające się na zakodowaną gatunkowo illokucyjną całość zamierzenia komunikacyjnego. Występujące w różnych genotypach strategie komunikacyjne, przejawiające się w określonych konwencjach tekstowych, tworzą sieć podobieństwa rodzinnego intralingwalnego oraz interlingwalnego, która łączy gatunki na wzór „splotu wzajemnych powiązań” (Nycz 1990: 4, por. Witosz 2005: 109).

Mamy zatem do czynienia z wielopoziomową artykulacją dyskursywną (strategii w gatunkach, gatunków prostych w gatunkach złożonych oraz gatunków w typach dyskursu) o niebagatelnym znaczeniu dla przekładu, która umożliwia uzyskanie ekwiwalencji dyskursywnej nawet przy braku ekwiwalencji gatunkowej (Rastier 2007).

⁵ Przez strategię komunikacyjną rozumiem relację pomiędzy intencją komunikacyjną nadawcy a dobraną w jej funkcji formą werbalną ($S_k = I_k / K_w$).

⁶ O zjawisku podobieństwa rodzinnego w genologii lingwistycznej pisze B. Witosz w monografii *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki* (Katowice 2005).

Interdyskursywność a przekład tekstów specjalistycznych

Z uwagi na prymat funkcji informacyjnej (często również operatywnej) teksty specjalistyczne, „wytworzone przez specjalistów w celu *wyrażenia* odpowiedniej specjalistycznej wiedzy” (Grucza 2004: 127), charakteryzują się wysokim stopniem konwencjonalizacji, co świadczy o ścisłej normalizacji, której podlegają na poziomie gatunku zdeterminowanego typem dyskursu. Formalizacja redakcyjna, podyktowana dążnością do jednoznaczności i precyzji redakcyjnej, a tym samym do minimalizacji ryzyka błędnej interpretacji, jest więc algorytmem odczytywania treści tekstu w funkcji hermeneutyki charakterystycznej dla gatunku, który realizuje. Im większa petryfikacja formalna wzorca gatunkowego, tym większy jej wpływ na horyzont oczekiwań czytelnika, w którego umyśle skodyfikowana forma gatunkowa uruchamia adekwatny mechanizm interpretacji (Duszak 1998: 176). Logiczną tego konsekwencją jest zależność poprawności odbioru komunikatu od odpowiedniej jego redakcji zarówno w tekście wyjściowym, jak i w tekście docelowym. W związku z tym przekład skonwencjonalizowanych tekstów specjalistycznych nakłada na tłumacza obowiązek „rozszyfrowania kodu genologicznego właściwego kulturze wyjściowej i ponowne zakodowanie uzyskanych danych zgodnie z odpowiednim wzorem gatunkowym w kulturze docelowej” (Walkiewicz 2011: 153), co implikuje konfrontację dwóch odmiennych polisystemów dyskursywnych.

Wiąże się to z koniecznością odnalezienia strategii komunikacyjnych funkcjonalnie analogicznych do oryginału, przy czym analogia funkcjonalna oznacza analogię relacji formy (F) wyrażającej daną strategię do pełnionej przez nią funkcji (f) w określonym kontekście podmiotowo-sytuacyjnym (warunek interdyskursywności: $R = F/f$). Odniesienie do konkretnego kontekstu podmiotowo-sytuacyjnego jest niezwykle istotne z uwagi na możliwość występowania danej strategii w innych gatunkach dyskursu, gdzie w konfiguracji z innymi składowymi wzorca gatunkowego może pełnić odmienną funkcję. Istotnie, będący realizacją danego genotypu tekst należy rozpatrywać w perspektywie holistycznej, zakładającej, że tekst to coś więcej niż tylko suma konstytuujących go zdań, a owa pozaarytmetyczna wartość dodana stanowi o odrębności i tożsamości danego gatunku. Zdarza się, że tłumacze posiłkujący się tekstami paralelnymi popełniają błędy, przeszczepiając na grunt tłumaczenia wyrażenia pozornie ekwiwalentne, bez uwzględnienia parametrów dyskursywnych modyfikujących ich wartość znaczeniową, narażając tym samym odbiorcę tekstu docelowego na błędną jego interpretację, co dowodzi zasadniczej różnicy pomiędzy intertekstualnością a interdyskursywnością.

To, co faktycznie podlega przekładowi, to relacja formy werbalnej do funkcji w określonym kontekście podmiotowo-sytuacyjnym (por. Walkiewicz 2010a: 124). Jak słusznie zauważył Fornelski, „przekład dałby się rozpatrywać jedynie na wysokim szczeblu abstrakcji jako porównywanie znaczeń w różnych *możliwych światach*” (1995: 25), w których przekładalne jest nie tylko to, co jest napisane, ale także sposób, w jaki jest to napisane. W tej perspektywie tłumaczymy znormalizowany algorytm zakodowanego w tekście sensu, bez eksplicytacji naszej jego interpretacji. Tak przełożony „tekst będzie nieustającą «produktywnością» sensu” (ibidem), ofertą spełnienia kryteriów dyskursywnej fortunności, dlatego też „w przekładzie wystarczy wierne odwzorowanie momentu, od którego tekst rozpoczyna swój semantyczny żywot” (ibidem: 26).

Tłumacz wyraża treść, tak dobierając jej formę (na poziomie mikrostruktury i struktur globalnych) w języku docelowym, by spełniała zgodną z zamierzeniem nadawcy funkcję⁷ (por. Kielar 2003: 153), używając do tego odpowiedniego kodu norm dyskursywnych. Korzystając z tekstów paralelnych, tłumacz wyzyskuje rzecz jasna zjawisko intertekstualności, gdyż stosuje w przekładzie wyrażenia występujące w konkretnych realizacjach tekstowych. Jednak w trosce o jakość przekładu uczynić to powinien jedynie po stwierdzeniu analogii zależności formy danej strategii w stosunku do pełnionej przez nią funkcji w określonym typie wypowiedzi. W tłumaczeniu tekstów specjalistycznych warunkiem uzyskania ekwiwalencji na poziomie dyskursu jest bowiem spełnienie warunku interdyskursywności jako kryterium poprawnej rekontekstualizacji w polisystemie docelowym, co przedstawię na fragmencie przekładu projektu budowlanego na język francuski dokonanego przez zawodowego tłumacza.

Projekt budowlany w Polsce i we Francji

Projekt budowlany to jedno- lub wielotomowy dokument, który architekt musi złożyć wraz z wnioskiem o pozwolenie na budowę do odpowiedniego organu nadzoru architektoniczno-budowlanego, by uzyskać pozwolenie na budowę projektowanego obiektu. W związku z kluczową funkcją w procesie inwestycyjnym projekt budowlany jest jedynym gatunkiem dokumen-

⁷ Należy tutaj zaznaczyć, że odtworzenie wszystkich funkcji nie zawsze jest możliwe (por. Kielar 2003: 63) – np. prawo budowlane przetłumaczone na język francuski może pełnić jedynie funkcję informacyjną, gdyż z przekroczeniem granicy traci właściwą aktom prawnym funkcję operatywną.

tacji projektowej⁸ zdefiniowanym prawnie zarówno w zakresie zawartości, jak i formy. Istotnie, projekt budowlany opracowany na kanwie zatwierdzonego przez inwestora projektu koncepcyjnego określa w sposób definitywny wszystkie parametry projektowanego obiektu w kontekście niezbędnych dla potwierdzenia jego wykonalności dokumentów.

Struktura omawianego gatunku jest dynamiczna i wielogatunkowa, o składzie dostosowanym każdorazowo do konkretnego przypadku, przy czym heterogeniczność projektu budowlanego jest semiotycznym, a zarazem semantycznym odbiciem złożoności i interdyscyplinarności zarówno skomplikowanego procesu jego opracowywania, jak i stanowiącego jego przedmiot obiektu (Walkiewicz 2009a: 169–170, 2010b w druku). W skład projektu budowlanego standardowego domu jednorodzinnego wchodzi: oświadczenie projektantów o wykonaniu projektu zgodnie z posiadaną wiedzą i zasadami sztuki budowlanej, poświadczona kopia decyzji o nadaniu uprawnień do pełnienia samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie, aktualne zaświadczenie o wpisie do właściwej izby samorządu zawodowego, kopia decyzji o warunkach zabudowy lub miejscowego planu zagospodarowania terenu⁹, informacja BIOZ¹⁰, projekt zagospodarowania terenu na kopii aktualnej mapy zasadniczej z zestawieniem powierzchni uwzględnionych w nim części (powierzchnia zabudowy, dróg, chodników, zieleni etc.), projekt architektoniczno-budowlany (architektura i konstrukcja)¹¹, decyzje stosownych podmiotów w sprawie warunków dostaw energii, gazu, ciepła, wody oraz odbioru ścieków.

Nietrudno zauważyć, że projekt budowlany jest gatunkiem wielokrotnie złożonym, czyli hipergatunkiem opierającym się na wielu gatunkach niższego rzędu (por. Walkiewicz 2010b, w druku). Konsekwencją zapisanej w prawie budowlanym definicji omawianego gatunku jest jego wielowymiarowa interdyskursywność: jako gatunek nadrzędny zawiera teksty należące do odrębnych gatunków obsługujących różne typy dyskursu (w naszym przypadku na interdyskursywność „wertikalną” każdego gatunku składowego nakłada się interdyskursywność „horyzontalna”, wiążąca ze sobą gatunki reprezentujące różne typy dyskursów, które dodatkowo powiązane są z gatunkami reprezen-

---

⁸ W skład dokumentacji projektowej wchodzi także projekty: koncepcyjny, przetargowy, kontraktowy, zamienny, wykonawczy i powykonawczy.

⁹ Dokument ten stanowi integralną część projektu budowlanego na mocy niepisanych zasad uzusu przyjętego w środowisku architektów. Prawo budowlane sygnalizuje obowiązek dostarczenia tych dokumentów łącznie z wnioskiem o pozwolenie na budowę oraz projektem budowlanym, nie narzucając jednak konieczności ich włączenia do projektu budowlanego.

¹⁰ Informacja o bezpieczeństwie i ochronie zdrowia.

¹¹ W przypadku innych obiektów (budownictwo wielorodzinne, użyteczności publicznej, przemysłowe, usługowe etc.) wymagane są dodatkowo projekty wszystkich instalacji technicznych.

tującymi inne typy dyskursów siecią podobieństwa rodzinnego różnych jednostek dyskursywnych). Złożoność gatunkową projektu budowlanego w sposób uproszczony przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Typy i gatunki dyskursów w polskim projekcie budowlanym

Gatunek	Gatunki składowe/odmiany	Typ dyskursu/ /dziedzina specjalizacji
Projekt zagospodarowania terenu	– plan sytuacyjny zagospodarowania działki wykonany na kopii aktualizowanej mapy zasadniczej – opis	urbanistyka
Projekt architektoniczno-budowlany	– opis – rzuty, przekroje, widoki (elewacja), zestawienie stolarki, rysunek detalu	architektura, konstrukcja
Projekt instalacji elektrycznych	– opis – rzuty, schematy instalacyjne	inżynieria elektryczna (energetyka)
Projekt instalacji grzewczych i wentylacyjnych	– opis – rzuty, przekroje	ciepłownictwo/wentylacja
Projekt instalacji wodno-kanalizacyjnych	– opis – rzuty, schemat rozwinięcia instalacji	inżynieria sanitarna (inżynieria środowiska)
Decyzja administracyjna	decyzja w sprawie nadania uprawnień budowlanych do wykonywania samodzielnych funkcji w budownictwie; decyzja w sprawie warunków zabudowy (w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego)	administracja urbanistyka
Uchwała (rady gminy)	uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	administracja/urbanistyka
Zaświadczenie	zaświadczenie o przynależności do właściwej izby samorządu zawodowego	administracja/właściwe dziedziny inżynierii budownictwa
Oświadczenie	oświadczenie projektantów o wykonaniu projektu zgodnie z posiadaną wiedzą i zasadami sztuki budowlanej	administracja/właściwe dziedziny inżynierii budownictwa

Tabela 1 – cd.

List urzędowy	uzgodnienie Zarządu Dróg Miejskich; opinia o możliwości dostawy mediów/przyłącza kanalizacji etc.	transport, inżynieria środowiska, energetyka etc.
Regulamin	warunki techniczne podłączenia do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, ciepłowniczej, gazociągowej etc.	inżynieria środowiska, energetyka etc.
Opis	informacja BIOZ	budownictwo

Polski projekt budowlany ma swój ekwiwalent funkcjonalny we Francji, z dużymi jednak różnicami w zakresie formy i zawartości. We Francji bowiem załącznik do wniosku o pozwolenie na budowę (*dossier de permis de construire*) stanowi fragment większego opracowania – *avant-projet définitif* („ostateczny projekt koncepcyjny”), zawierający jedynie treści projektowe: plan zagospodarowania terenu, część projektu architektonicznego (krótki opis, rysunki: rzuty, przekroje, elewacje) oraz dokumentację fotograficzną działki. Francuski odpowiednik projektu budowlanego jest również gatunkiem polimorficznym, zasadzającym się na różnych gatunkach niższego rzędu, jednak skład jego części załączonej do wniosku o pozwolenie na budowę jest nieporównywalnie uboższy w stosunku do polskiego projektu budowlanego – por. tabela 2.

Tabela 2. Typy i gatunki dyskursów we francuskim projekcie budowlanym

Gatunek	Gatunki składowe	Typ dyskursu/ /dziedzina specjalizacji
Projekt zagospodarowania terenu	– plan sytuacyjny – plan zagospodarowania działki	urbanistyka
Ostateczny projekt koncepcyjny (fragment)	– opis – rzuty, przekroje, widoki (elewacje)	architektura, budownictwo
Dokumentacja fotograficzna	– zdjęcia działki (stan istniejący) – zdjęcia działki z naniesioną wizualizacją projektowanego obiektu	architektura, urbanistyka

Pomimo funkcjonalnej analogii różnice wzorców gatunkowych są zauważalne, przy czym są one zarówno natury ilościowej (w polskim projekcie budowlanym część projektowa zawiera wszystkie elementy przewidzianego na

tym etapie opracowania projektu architektoniczno-budowlanego, natomiast francuski dokument zawiera tylko część rysunków sporządzonych w ramach ostatecznego projektu koncepcyjnego), jak i jakościowej. Te ostatnie wynikają z braku w *dossier de permis de construire* praktycznie wszystkich stanowiących załączniki tekstów urzędowych, które albo występują w kulturze docelowej (np. miejscowy plan zagospodarowania terenu – *plan local d'urbanisme*), albo też nie (np. decyzja o nadaniu uprawnień budowlanych).

Jak widać, różnic jest niemało, co wynika z odmiennych procedur związanych z pozwoleniem na budowę w Polsce i we Francji. Nie zmienia to jednak faktu, że proces inwestycyjny w budownictwie przebiega w analogiczny sposób w obu krajach, co znaczy, że chociaż gatunek projektu budowlanego we Francji nie zawiera uzyskanych od gestorów mediów warunków przyłączenia odpowiednich sieci, to takie dokumenty funkcjonują, reprezentując gatunki usankcjonowane przez właściwy im typ dyskursu.

Interdyskursywność w przekładzie projektu budowlanego

W związku z zasygnalizowanymi wyżej różnicami na poziomie omawianego wzorca gatunkowego tłumacz winien wykazać się wysoką kompetencją dyskursywną, która umożliwi identyfikację odpowiedników tekstów występujących w polskim projekcie budowlanym, na mapie gatunków obsługujących we Francji obszar komunikacyjny związany z budownictwem. Dzięki umiejętnemu wykorzystaniu interdyskursywności można wprowadzić do kultury docelowej odmienną strukturę wyjściową, dostosowując ją na poziomie mikrostruktury do wzorców komunikacyjnych właściwych analogicznemu obszarowi komunikacji specjalistycznej (Walkiewicz 2009b: 216). Uzyskana w ten sposób rekontekstualizacja tłumaczenia w środowisku docelowego polisystemu dyskursywnego umożliwia odbiorcy przekładu zrozumienie tekstu o obcej strukturze gatunkowej, wpisującego się częściowo w horyzont jego oczekiwań dzięki dyskursywnej lokalizacji zastosowanych w nim strategii. W takiej sytuacji mamy do czynienia z interdyskursywnością rozumianą jako transgresja gatunkowa.

Oparta na interdyskursywności sieć podobieństwa rodzinnego umożliwia uzyskanie ekwiwalencji dyskursywnej nawet w przypadku braku odpowiednika danego wzorca gatunkowego w kulturze docelowej (Rastier 2007). Takim tekstem jest jeden z kanonicznych komponentów projektu budowlanego – decyzja w sprawie nadania uprawnień do wykonywania samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie. Tekst reprezentuje gatunek decyzji administracyjnej

stanowiącej jednostronne oświadczenie woli urzędu uprawnionego do wykonywania określonych czynności prawnych (por. Malinowska 2000: 86). W naszym przypadku chodzi o Izbę Architektów Polskich, która po spełnieniu przez adresata prawnie zdefiniowanych warunków (praktyka zawodowa oraz zdany egzamin państwowy) nadaje mu uprawnienia budowlane do projektowania bez ograniczeń w specjalności architektonicznej. We francuskim dyskursie architektonicznym nie ma odpowiednika analizowanej odmiany gatunkowej decyzji administracyjnej, co tłumaczy się brakiem zakończonej państwowym egzaminem procedury warunkującej uzyskanie uprawnień. Sama jednak instytucja uprawnień w budownictwie istnieje w kulturze docelowej i ma usankcjonowane określenie, tyle że w realizacjach innych gatunków, do których odnalezienia potrzebna jest kompetencja dyskursywna. Podobnie jest z wyznacznikami dyskursu prawno-administracyjnego, do którego należy omawiany tekst – wprawdzie omawianej odmiany gatunkowej decyzji administracyjnej (*décision administrative*) nie ma w kulturze docelowej, a struktura pozostałych odmian nie pokrywa się całkowicie z genotypem tekstu wyjściowego, ale są za to inne gatunki stanowiące indywidualne akty prawne przez upoważnione do tego organy administracji państwowej (*actes administratifs unilatéraux*), skąd można czerpać wiedzę na temat istniejących strategii, konwencji terminologicznych i stylistycznych w interesującym nas zakresie. Zdarza się jednak, że tłumacze niemający odpowiedniej świadomości gatunkowej tłumaczą dany tekst bez uwzględnienia jego dyskursywnej tożsamości, czego przykładem jest francuska wersja omawianego dokumentu.

Pierwsze sygnały „płaskiego” (bez uwzględnienia norm dyskursywnych) tłumaczenia znajdujemy już w sekwencji określającej podstawę prawną, gdzie wyrażenie wprowadzające odniesienia do stosownych aktów prawnych *Na podstawie...* zostało przetłumaczone jako *Sur la base de...* Tłumacz nie uwzględnił symetrycznej konwencji redakcyjnej, sankcjonującej wyrażenie *Vu...* jako jedyne w tej funkcji we francuskich dokumentach urzędowych (wyroki, rozporządzenia, uchwały etc.), co świadczy o jego wysokim stopniu formalizacji.

Brak ekwiwalencji dyskursywnej zaowocował groźniejszym w skutki po skutkiem w przekładzie fragmentu:

... (*tekst jednolity, Dz.U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016*)... i jemu podobnych,

przetłumaczonego jako

... (*texte unifié, Journal Officiel de 2003 No 207, titre 2016*)...

„Journal Officiel” jest najważniejszym francuskim publikatorem aktów normatywnych o takiej samej funkcji jak polski „Dziennik Ustaw”. Partnerami leżącego u jego podstaw aktu komunikacji są francuski ustawodawca oraz obywatele Francji, podczas gdy partnerami „Dziennika Ustaw” są polski ustawodawca i obywatele Polski. Zastępując „Dziennik Ustaw” przez „Journal Officiel”, tłumacz wprowadza odbiorcę tekstu docelowego w błąd, sugerując, że akty prawne, na podstawie których została wydana decyzja w sprawie nadania uprawnień, są opublikowane we francuskim publikatorze aktów normatywnych jako obowiązujące na terenie Francji, przez co narusza wiarygodność tłumaczenia. Importując bez najmniejszej modyfikacji charakterystyczną dla urzędowego określenia podstawy prawnej formułę, autor przekładu dokonał jego dyskursywnej rekontekstualizacji w polisystemie docelowym, ale błędem było zatarcie pierwotnego kontekstu sytuacyjno-podmiotowego, który należało dookreślić, zestawiając rdzenną nazwę z definicją opartą na znanej odbiorcom tekstu docelowego strukturze: *Journal officiel de la République de Pologne*, lub też przez zestawienie oryginalnego skrótu *Dz.U.* ze skrótem funkcjonalnego odpowiednika *J.O.* (por. Jopek-Bosiacka 2006: 148), co umożliwiłoby odbiorcy tłumaczenia „ewentualne poszukiwania organu promulgacyjnego” (ibidem).

Kolejne niedociągnięcie wynikające z niespełnienia warunku interdyskursywności zaowocowało uznaniem wyrażenia *titre 2016* za ekwiwalentne w stosunku do oryginalnego *poz. 2016*. O ile wcześniej tłumacz naruszył tożsamość partnerów dyskursu, o tyle teraz zmienił jego tożsamość gatunkową. Określenie *poz.* używane jest dla oznaczenia numeru, pod którym w danej edycji „Dziennika Ustaw” znajduje się określony akt prawny. We francuskim publikatorze „Journal Officiel” istnieje analogiczny funkcjonalnie termin *texte*. Użycie terminu *titre* nie spełnia oczekiwań odbiorcy docelowego, gdyż sytuuje go w kontekście jednostek organizacji tekstu właściwych kodeksom prawa cywilnego, karnego, pracy itp. Zarówno bowiem w polskim, jak i we francuskim dyskursie prawnym *titre* (*tytuł*) jest jednostką podziału części normatywnej aktu prawnego, znajdującą się między *częścią* (*part*) a *rozdziałem* (*chapitre*) (Jopek-Bosiacka 2006: 194).

Ostatnim przykładem, w którym intertekstualne „zapożyczenie” konwencji redakcyjnej nie spełnia warunku interdyskursywności, jest francuska wersja zasadniczej części decyzji – postanowienia wyartykułowanego w postaci „czasownika czynnościowego” (Malinowska 2001: 92–93), mającą następującą postać w tekście wyjściowym:

... i nadaje się uprawnienia budowlane w specjalności architektonicznej do projektowania bez ograniczeń

i docelowym:

... et octroie les droits d'exercer la profession d'architecte, avec des droits correspondants dans le secteur de bâtiment, pour faire des projets sans restrictions.

Z tłumaczenia wynika, że oprócz uprawnień architektonicznych (*les droits d'exercer la profession d'architecte*) adresat decyzji zyskuje dodatkowe uprawnienia budowlane do projektowania bez ograniczeń, co jest nieprawdą, bo dokument nie nadaje jednocześnie uprawnień konstruktorskich ani tym bardziej wykonawczych. Tłumacz najwyraźniej znał funkcjonujące w prawie francuskim¹² wyrażenie *droit d'exercer la profession d'architecte*, które przeszczepił intertekstualnie bez weryfikacji jego interdyscyplinarnej zasadności w kontekście podmiotowo-sytuacyjnym oryginału¹³. Dodatkowym utrudnieniem była konieczność dopowiedzenia natury uprawnień, gdyż samo *droit d'exercer la profession d'architecte* (prawo do wykonywania zawodu architekta) tego nie eksplikuje. Tymczasem we francuskim dyskursie architektonicznym istnieje zinstytucjonalizowane określenie wspólnej obu kulturom rzeczywistości, którym jest wyrażenie *habilitation à l'exercice de la maîtrise d'oeuvre en son nom propre (HMONP)*.

Tych i podobnych potknięć z pewnością można było uniknąć przy odpowiedniej kompetencji dyskursywnej, będącej jedynym gwarantem rozpoznania gatunku i jego funkcji w kontekście polisystemu współtworzących go norm dyskursywnych (Walkiewicz 2011: 171).

Wnioski

Nie można przetłumaczyć żadnego tekstu, zwłaszcza tekstu specjalistycznego, bez uwzględnienia mechanizmów umożliwiających jego powstanie. Tekst specjalistyczny – szczególnie tekst o wysokim stopniu formalizacji, jak projekt budowlany i jego komponenty – jest precyzyjnym zapisem danych według dyskursywnie zaprogramowanego algorytmu, którego rekontekstualiza-

---

¹² <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006061100&dateTexte=20100621> (dostęp: 25 kwietnia 2010 r.).

¹³ Prawo do wykonywania zawodu architekta (*droit d'exercer la profession d'architecte*) nie jest równoznaczne z prawem do pełnienia samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie w specjalności architektonicznej. Uprawnienia nadaje się absolwentom wyższych studiów zawodowych na kierunku architektura i urbanistyka, mającym udokumentowaną praktykę zawodową, natomiast zawód architekta ma prawo wykonywać każdy absolwent wyżej wymienionych studiów.

cja w polisystemie kultury docelowej nie może się powieść bez kompetencji dyskursywnej i związanej z nią świadomości gatunkowej. Znajomość danego dyskursu specjalistycznego wraz z mapą obsługujących go gatunków oraz siecią interdyskursywnych powiązań jest szczególnie ważna w przypadku braku dokładnego odpowiednika tekstu wyjściowego w kulturze docelowej, gdyż uwzględnienie stosownych strategii oraz konwencji redakcyjnych ułatwi zrozumienie i właściwą interpretację tekstu o obcym wzorcu gatunkowym dzięki ekwiwalencji na poziomie dyskursu.

Dlatego też z punktu widzenia przekładoznawstwa niezwykle cenne są postulaty wielu językoznawców z kręgu niemieckiej tekstologii (Adamzik 2009) oraz polskiej genologii lingwistycznej (Wojtak 2004, Witosz 2005, Loewe 2009) sporządzenia systemowej inwentaryzacji gatunków obsługujących poszczególne typy dyskursów w oparciu o zjawisko podobieństwa rodzinnego. Mapy gatunków opracowane w ujęciu kontrastywnym ukazałyby różnice na poziomie dystrybucji gatunków w obrębie danego typu dyskursu jak również dystrybucję strategii komunikacyjnych na poziomie gatunków. Zintegrowany opis polisystemu ukazałby interdyskursywne sieci podobieństwa rodzinnego wykraczające poza granice danej wspólnoty dyskursywnej oraz interkulturowe analogie na poziomie kryteriów doboru określonych strategii w stosunku do realizowanych przy ich użyciu intencji (Biłas-Pleszak, Sujkowska-Sobisz 2009: 214, por. Loewe 2009: 228).

W ten sposób „jeśli udałooby się odkryć różnorodne struktury tych systemów i odnieść je do właściwości mikro- i makrostruktury tekstów, uczyniony zostałby krok w kierunku zniwelowania przepaści pomiędzy rodzajem tekstu a kulturowymi formami myślenia i życia” (Adamzik 2009: 235).

Literatura

- Adamzik, K., 2009, „Główne zagadnienia tekstologii kontrastywnej”, [w:] *Lingwistyka tekstu w Niemczech*, Z. Bilut-Homplewicz i in. (red.), tłum. M. Smykała, Wrocław, s. 211–258.
- Bartmiński, J., Niebrzegowska-Bartmińska, S., 2009, *Tekstologia*, Warszawa.
- Beaugrande de, T., Dressler, W.U., 1990, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa.
- Biłas-Pleszak, K., Sujkowska-Sobisz, K., 2009, „Interkulturowość w polskiej lingwistyce tekstu – rekonesans badawczy”, [w:] *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała (red.), Wrocław, s. 206–218.

- Charaudeau, P., Maingueneau, D., 2002, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Paryż.
- Duszak, A., 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa.
- Even-Zohar, I., 2007, „Teoria polisystemów”, [w:] *Przestrzenie teorii*, t. 7, A. Krajewska (red.), tłum. K. Lukas, Poznań, s. 374–366.
- Fornelski, P., 1995, „Kontekstualizacja przekładu. Między mitem wierności a zdradą”, [w:] *Między oryginałem a przekładem I*, J. Konieczna-Twardzikowa i in. (red.), Kraków, s. 21–30.
- Grochowski, G., 2000, *Tekstowe hybrydy. Literackość i jej pogranicza*, Wrocław.
- Gruca, S., 2004, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa.
- Grzmil-Tylutki, H., 2007, *Gatunek w świetle francuskiej teorii dyskursu*, Kraków.
- Jopek-Bosiacka, A., 2006, *Przekład prawny i sądowy*, Warszawa.
- Kielar, B.Z., 2003, *Zarys translatoryki*, Warszawa.
- Labocha, J., 2008, *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*, Kraków.
- Loewe, I., 2007, *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*, Katowice.
- Loewe, I., 2009, „Intertekstualność to już mało! O karierze prefiksu «inter-» we współczesnej humanistyce”, [w:] *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech*, Z. Bilut-Homplewicz i in. (red.), Wrocław, s. 219–232.
- Malinowska, E., 2000, „O stałości i zmienności gatunków urzędowych”, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja I. Piękno mowy wielorakie*, D. Ostaszewska (red.), Opole, s. 74–85.
- Malinowska, E., 2001, *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka*, Opole.
- Nycz, R., 1990, „Jakoś inaczej”, [w:] *Teksty drugie*, nr 1.
- Ostaszewska, D., 2009, „Genologia lingwistyczna jako subdyscyplina współczesnego językoznawstwa”, [w:] *Polska genologia lingwistyczna*, D. Ostaszewska, R. Cudak (red.), Warszawa, s. 11–39.
- Rastier, F., 2007, „La traduction: interprétation et genèse du sens”, www.revue-texto.net/Lettre/Rastier_Traduction.pdf (dostęp: 20 marca 2010 r.).
- Walkiewicz, B., 2009a, „Entre la bidimension et la tridimension ou de l'architecture d'un texte sur l'architecture”, [w:] *Synérgies Pologne*, nr 6, vol. II, T. Muryn (red.), Kraków, s. 167–174.
- Walkiewicz, B., 2009b, „O barierach kulturowych w przekładzie tekstów specjalistycznych”, [w:] *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, t. 5, J. Pleciński, M. Pławski (red.), Toruń, s. 213–225.

- Walkiewicz, B., 2010a, „Interferencja w przekładzie tekstów specjalistycznych. Redefinicja pojęć”, [w:] *Tłumacz wobec problemów kulturowych*, M. Piotrowska (red.), Kraków, s. 123–129.
- Walkiewicz, B., 2010b (w druku), „Entre la textualité ou l’hypertextualité ou de la structure d’un projet d’architecture”.
- Walkiewicz, B., 2011, „Między formą a normą, czyli o identyfikacji dyskursywnej w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych”, [w:] *Przekład jako produkt i kontekst jego odbioru*, J. Kasperska, A. Żuchelkowska (red.), Poznań, s. 153–172.
- Witosz, B., 2005, *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, Katowice.
- Wojtak, M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.

Interdiscursivity in the translation of specialist texts

Summary

This article touches upon the subject of specialist text translation from the point of view of the French Discourse Analysis theory.

Every text belongs to the genre, the norms of which determine text interpretation. The genre consists of a particular range of conventionalised communication strategies that are used to realise their corresponding fragmentary actions. The actions constitute the illocutionary act specific for a particular genre. The strategies, however, are a part of different genre patterns and form interdiscursive nets of family resemblance. Every genre belongs to the discourse type which determines the communication norms characteristic of a given life sphere. A particular discourse type consists of a specific group of genres which are in a specific interdiscursive relation. The discourse type operating within a particular field of specialisation comes into relation with other discourse types appropriate for other life spheres, and forms a discursive polysystem characteristic of a culture.

While translating a given text, the translator contrasts a particular excerpt of the source culture polysystem with an excerpt of the target culture discursive polysystem. Thus, they translate genre norms materialised in the source text into their corresponding functional genre norms in the target culture. Owing to the knowledge of genre patterns which communicatively operate within a given specialisation field in the source and target cultures as well as interdiscursive net of family resemblance, the translator translates a text with no equivalent in the target culture, retaining thus discursive norms characteristic of the polysystem of the culture. The author illustrates this phenomenon with the example of a construction project and its French translation.

